
STRAFUITVOERING EN JUSTITIËLE HULPVERLENING

DE TERBESCHIKKINGSTELLING VAN DE STRAF-UITVOERINGSRECHTBANK: VAN BESCHERMINGSMAATREGEL NAAR BIJKOMENDE STRAF

1. Situering

De wet van 26 april 2007¹ voorziet in de vervanging van de terbeschikkingstelling van de regering (hierna TBR) door de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank (hierna TBS).

De TBR, geregeld door de wet van 9 april 1930², beoogde aanvankelijk de bescherming van de maatschappij tegen recidivisten en gewoontemisdadigers. Klaarblijkelijk was de wetgever van mening dat zulks onvoldoende kon gebeuren via de regels van de strafverzwaring uit het strafwetboek.

Met de wet van 5 maart 1998³ werd een derde categorie toegevoegd aan het toepassingsgebied van de TBR, met name zij die veroordeeld werden wegens bepaalde in de wet opgesomde seksuele misdrijven.

Naast de bevoegdheidsverschuiving van de regering naar de strafuitvoeringsrechtbank, gaat de hier besproken wet door op de reeds eerder ingeslagen weg aangaande de strenge bestraffing van bepaalde vormen van criminaliteit.

2. Begrip en juridisch karakter

Opvallend is het gegeven dat de wetgever er voor heeft geopteerd om de TBS uitdrukkelijk op te nemen als bijkomende straf in het strafwetboek. Het nieuwe art. 34bis Sw. stelt: "De terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbank is een bijkomende straf die in de door de wet bepaalde gevallen moet of kan worden uitgesproken met het oog op de bescherming van de maatschappij tegen personen die bepaalde ernstige strafbare feiten plegen die de integriteit

van personen aantasten. Deze bijkomende straf gaat in na het verstrijken van de effectieve hoofdgevangenisstraf of van de opsluiting." Ook art. 7, tweede lid Sw. wordt in die zin aangevuld. De wetgever volgt hiermee de vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie.^{4 5}

Met de hier besproken wet wordt duidelijk (nog meer) afstand genomen van het oorspronkelijke karakter van strafaanvullende beveiligingsmaatregel.

3. Krachtlijnen van de wet

Luidens de parlementaire voorbereiding⁶ komt de huidige wet er in navolging van de hervormingen aangaande de internering.⁷ Daar was met name reeds aangestipt dat de wetgever voor verwarring had gezorgd in de wet tot bescherming van de maatschappij. Het statuut van delinquenten die geestesziek zijn, mag - aldus de minister van Justitie - immers niet verward worden met dat van de recidivisten en van de gewoontemisdadigers die zelf meestal niet geestesziek zijn.⁸

3.1 Bevoegdheid van de strafuitvoeringsrechtbank

De minister van Justitie stelde dienaangaande dat het logisch was om de algemene bevoegdheid inzake de terbeschikkingstelling aan de strafuitvoeringsrechtbanken te geven, "nu de wet van 17 mei 2006 aan de strafuitvoeringsrechtbanken de algemene bevoegdheid gaf inzake de diverse nadere uitvoeringsregels van de straffen [...]. Deze verandering zal het mogelijk maken te zorgen voor een alomvattende samenhang inzake de uitvoering van de straffen en

1 B.S. 13 juli 2007. De inwerkingtreding is thans vastgelegd op uiterlijk de eerste dag van de 54ste maand na publicatie; art. 8 Wet 24 juli 2008 houdende diverse bepalingen (II), B.S. 7 augustus 2008.

2 B.S. 11 mei 1930. Integraal vervangen door de wet van 1 juli 1964, B.S. 17 juli 1964.

3 B.S. 2 april 1998.

4 De TBR is een maatregel met het karakter van een straf: Cass. 11 december 1933, *Pas.* 1934.96.

5 De TBR is een bijkomende straf omdat ze niet zelfstandig kan worden opgelegd, maar bij een straf wordt toegevoegd: Cass. 28 november 2000, *R.W.* 2001-2002, 467-470, met noot S. VAN OVERBEKE.

6 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer* 2006-2007, 2999/03.

7 Wet 21 april 2007 betreffende de internering, B.S. 13 juli 2007.

8 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer* 2006-2007, 2999/03, 3.

maatregelen [...]. Dit moet het vertrouwen versterken in de maatregel van de terbeschikkingstelling door de gerechtelijke overheid. Die kan er indien nodig een beroep op doen, in de wetenschap dat de uitvoering van de straf die ze uitgesproken heeft, zal worden toevertrouwd aan een andere gerechtelijke overheid en niet meer aan de uitvoerende macht.”⁹

3.2 Toepassingsgebied

De TBS zal in bepaalde gevallen verplicht uitgesproken moeten worden (nieuw art. 34ter Sw.); in andere gevallen is ze facultatief (nieuw art. 34quater Sw.). Het onderscheid tussen de verplichting om een TBS uit te spreken en de mogelijkheid om dat te doen, berust volgens de minister van Justitie op de idee dat er situaties bestaan, die weliswaar maar beperkt voorkomen, maar die dermate ernstig zijn, ofwel door het herhalen van de feiten ofwel wegens de bijzondere zwaarwichtigheid ervan, dat de maatschappij zich op een wettige manier moet beschermen tegen degenen die deze feiten plegen, door vanaf het moment van het uitspreken van het vonnis te besluiten dat ze niet alleen de door de rechtbank uitgesproken straf zullen ondergaan, maar dat het ook mogelijk zal zijn om ze na het aflopen van die straf gedetineerd te houden indien dat nodig zou blijken.¹⁰ Klaarblijkelijk is de wetgever van mening dat de maatschappij in bepaalde gevallen verplicht is zichzelf te beschermen zonder een beoordelingsmarge te laten aan de initiële rechter.

De TBS zal in twee gevallen verplicht worden uitgesproken, met name 1) ten aanzien van al wie veroordeeld wordt tot een criminele straf, terwijl hij voorheen reeds tot een dergelijke straf veroordeeld werd en 2) ten aanzien van al wie veroordeeld wordt wegens het plegen van één van volgende misdrijven waarbij de dood van het slachtoffer veroorzaakt werd: een terroristisch misdrijf, verkrachting of aanranding van de eerbaarheid, foltering en ontvoering van een minderjarige. De misdrijven die opgenomen zijn in

deze lijst zijn volgens de minister van Justitie “dermate afschuwelijk en wijzen op een zodanige minachting voor de essentiële waarden van het menselijk leven door de dader, dat het gewettigd is dat de maatschappij beschikt over de noodzakelijke wettelijke werktuigen om de beschermende maatregelen te nemen die zich opdringen ten aanzien van die personen, zodat men kan voorkomen dat ze opnieuw schade kunnen berokkenen.”¹¹

De TBS zal facultatief kunnen uitgesproken worden ten aanzien van al wie, na tot een straf van ten minste vijf jaar gevangenis te zijn veroordeeld wegens feiten waardoor opzettelijk ernstig lijden of ernstig lichamelijke letsel of schade aan de geestelijke of lichamelijke gezondheid wordt veroorzaakt, binnen een termijn van tien jaar, te rekenen vanaf het ogenblik dat de veroordeling in kracht van gewijsde is gegaan, opnieuw veroordeeld wordt wegens gelijkaardige feiten. Voorts kan de TBS facultatief uitgesproken worden ten aanzien van al wie veroordeeld wordt wegens het plegen van de meest ernstige vormen van schendingen van het humanitair recht, gijzelneming, moord, onmenselijke behandeling, mensensmokkel, moord om diefstal of afpersing te vergemakkelijken, vrijwillige brandstichting, moord om vernieling of schade te vergemakkelijken en aanranding van de eerbaarheid of verkrachting die niet geleid hebben tot de dood van het slachtoffer.

Het moge duidelijk zijn dat het toepassingsgebied van de terbeschikkingstelling hiermee sterk wordt uitgebreid. Vooral opvallend is het samengaan van enerzijds de eliminatie van de oorspronkelijke categorie van de ‘gewoontemisdadigers’¹², en anderzijds de uitbreiding van de mogelijkheden om een terbeschikkingstelling uit te spreken ten aanzien van ‘primairen’. De

9 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer 2006-2007*, 2999/03, 7.

10 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer 2006-2007*, 2999/03, 4.

11 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer 2006-2007*, 2999/03, 5.

12 Een amendement dat ertoe strekte de categorie van gewoontemisdadigers opnieuw als categorie op te nemen (*Par. St. Kamer 2006-2007*, 2999/02), werd verworpen; Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer 2006-2007*, 2999/03, 15.

terbeschikkingstelling verwijderd zich op deze manier steeds meer van haar oorspronkelijke doelstelling, met name de bescherming van de maatschappij tegen persistierend delinquent gedrag. Zij zal gemakkelijker kunnen of zelfs moeten uitgesproken worden ten aanzien van personen van wie - louter op basis van de aard van het misdrijf dat zij pleegden - vermoed wordt dat ze in de toekomst zouden kunnen her- vallen.

Ook de keuze voor een misdrijvenlijst maakt het duidelijk dat de nadruk heel sterk is komen te liggen op de feiten die worden gepleegd, en veel minder op de persoon achter deze feiten.¹³ Bovendien kunnen vragen gesteld worden bij de opdeling van misdrijven die aanleiding kunnen geven tot verplichte, dan wel facultatieve TBS. De minister van Justitie verwees dienaangaande naar de bijzondere zwaarwichtigheid van de feiten, die dermate afschuwelijk zijn en wijzen op een zodanige minachting voor de essentiële waarden van het menselijk leven door de dader.¹⁴ Zijn feiten van moord, moord om diefstal of afpersing te vergemakkelijken of genocide dan steeds minder afschuwelijk dan bijvoorbeeld feiten van aanranding van de eerbaarheid met de dood tot gevolg, en dan nog wel in die mate dat het een onderscheid tussen verplichte, dan wel facultatieve TBS verantwoordt? De opdeling lijkt op zijn minst niet steeds consistent...

3.3 Aanpassing van de termijnen

De termijn waarvoor de rechter de terbeschikkingstelling uitsprekt is, zowel voor de verplichte als voor de facultatieve TBS, minimum vijf en maximum vijftien jaar (nieuwe artt. 34ter en 34quater Sw.). De verlaging van de maximumtermijn verantwoordde de minister van Justitie door te stellen dat de maatregel eensdeels ver- ruimd werd en anderdeels evenwichtiger gemaakt werd door hem te doen gepaard gaan met een tijdspanne van maximum vijftien jaar.¹⁵

13 K. VERPOEST en T. VANDER BEKEN, "Wat je doet, niet wie je bent. De nieuwe wet betreffende de terbeschikkingstelling van de strafuitvoeringsrechtbanken", *Fatik* 2007 nr. 116, 21.

14 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer* 2006-2007, 2999/03, 5.

Gelet op de gevoelige uitbreiding van het toepassingsgebied is het maar zeer de vraag of de verlaging van de maximumtermijn één en ander evenwichtig zal maken.

3.4 Procedure

In het kader van deze rubriek zal slechts een bondig en gedeeltelijk overzicht gegeven kunnen worden van de procedure. De wettelijke bepalingen werden ingevoegd in de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden (hierna WERP) (nieuwe artt. 95/2 tem. 95/30 WERP).

In alle gevallen waarin de hoven en rechtbanken een TBS hebben uitgesproken, onafhankelijk van het feit of deze verplicht of facultatief was, zal de strafuitvoeringsrechtbank voorafgaand aan het verstrijken van de effectieve hoofdstraf moeten beslissen hetzij tot vrijheidsbeneming, hetzij tot invrijheidstelling onder toezicht van de terbeschikkinggestelde veroordeelde. Krachtens het nieuwe art. 95/2, §3 WERP is het criterium hiertoe het risico dat bestaat in hoofde van de terbeschikking gestelde veroordeelde op het plegen van ernstige strafbare feiten, die de fysieke of psychische integriteit van derden aantasten, dat niet kan worden ondervangen door de oplegging van bijzondere voorwaarden.

De veroordeelde aan wie een voorwaardelijke invrijheidstelling was verleend, zal op het einde van zijn effectieve straf in vrijheid onder toezicht worden gesteld, desgevallend onder de gepast geachte voorwaarden. De periode van TBS zal pas beginnen lopen nadat de volledige proeftijd van de voorwaardelijke invrijheidstelling is afgelopen.

Indien de veroordeelde gedetineerd is, brengt de directeur uiterlijk vier maanden voor het verstrijken van de effectieve hoofdgevangenisstraf een gemotiveerd advies uit, in voorkomend geval met vermelding van de nodig geachte voorwaarden. Binnen een maand na de ontvangst van het advies van de directeur stelt het

15 Wetsontwerp betreffende de TBS, *Par. St. Kamer* 2006-2007, 2999/03, 12.

openbaar ministerie een met redenen omkleed advies op. De behandeling van de zaak vindt plaats op de eerste nuttige zitting van de strafuitvoeringsrechtbank na de ontvangst van het advies van het openbaar ministerie. Deze zitting moet plaatsvinden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de effectieve gevangenisstraf, ook in geval van laattijdig advies van het openbaar ministerie. Het dossier wordt gedurende minstens vier dagen voor de zitting ter beschikking gesteld van de veroordeelde en zijn raadsman. De veroordeelde kan, op zijn verzoek, een afschrift van het dossier verkrijgen. De strafuitvoeringsrechtbank hoort de veroordeelde en zijn raadsman, het openbaar ministerie en de directeur. De wet voorziet dat ook de slachtoffers geïnformeerd worden en, indien zij dit wensen, gehoord worden over de bijzondere voorwaarden die in hun belang moeten worden opgelegd. Het slachtoffer kan zich ter zitting onder meer laten vertegenwoordigen of bijstaan door een raadsman. De strafuitvoeringsrechtbank beslist binnen veertien dagen nadat de zaak in beraad is genomen.

Indien de invrijheidstelling onder toezicht toegekend wordt, kan de strafuitvoeringsrechtbank naast de algemene voorwaarden¹⁶ ook geïndividualiseerde bijzondere voorwaarden opleggen, die het risico op het plegen van ernstige strafbare feiten, die de fysieke of psychische integriteit van personen kunnen aantasten, ondervangen of die noodzakelijk lijken in het belang van de slachtoffers.

Ingeval van vrijheidsbeneming onderzoekt de strafuitvoeringsrechtbank na het verstrijken van één jaar ambtshalve de mogelijkheid van het toekennen van een invrijheidstelling onder toezicht. Indien de strafuitvoeringsrechtbank de invrijheidstelling onder toezicht niet toekent, bepaalt zij in haar vonnis de datum waarop de directeur een nieuw advies moet opstellen. Deze

termijn mag niet langer zijn dan één jaar te rekenen van het vonnis.

De strafuitvoeringsrechtbank heeft tevens de mogelijkheid om aan de ter beschikking gestelde veroordeelde een uitgaansvergunning, een penitentiair verlof, beperkte detentie of elektronisch toezicht toe te staan.

De opvolging en de controle van de vrijheid onder toezicht verlopen op analoge wijze als bij de andere strafuitvoeringsmodaliteiten. Zo kunnen de ter beschikking gestelde veroordeelde, het openbaar ministerie en de directeur de strafuitvoeringsrechtbank verzoeken één of meer opgelegde voorwaarden te schorsen, nader te omschrijven of aan te passen aan de omstandigheden, zonder dat evenwel de opgelegde voorwaarden kunnen worden verscherpt of bijkomende voorwaarden kunnen worden opgelegd. Tevens kan het openbaar ministerie de zaak desgevallend aanhangig maken bij de strafuitvoeringsrechtbank met het oog op schorsing of herroeping; in dit laatste geval kan een voorlopige aanhouding bevolen worden.

De ter beschikking gestelde veroordeelde wordt definitief in vrijheid gesteld na het verstrijken van de bij de rechter vastgestelde termijn. Hij kan echter ook reeds eerder al een schriftelijk verzoek indienen bij de strafuitvoeringsrechtbank om een einde te stellen aan de periode van de TBS. Dit schriftelijk verzoek mag ingediend worden twee jaar nadat de invrijheidstelling onder toezicht is toegekend geweest en vervolgens om de twee jaar (nieuw art. 95/29 WERP).

Tegen de vonnissen van de strafuitvoeringsrechtbank staat, zoals bij de overige strafuitvoeringsmodaliteiten, uitsluitend cassatieberoep open.

4. Besluit

Als positieve elementen van de hier besproken wet kunnen de bevoegdheidsverschuiving naar de strafuitvoeringsrechtbank en de aandacht voor de slachtoffers vermeld worden.

¹⁶ Art. 55 WERP: Geen strafbare feiten plegen, een vast adres hebben en bij wijziging ervan de nieuwe verblijfplaats onmiddellijk meedelen, en gevolg geven aan de oproepingen van het OM en, in voorkomend geval, de justitieassistent.

De meest opvallende vernieuwing is echter de sterke uitbreiding van het toepassingsgebied, waarbij de nadruk veel meer op de ernst van de feiten dan op de persoon van de dader is komen te liggen. Daar waar de terbeschikkingstelling oorspronkelijk een maatregel was ter bescherming van de maatschappij tegen personen die herhaaldelijk de strafwet hadden overtreden, evolueerde zij tot een bijkomende straf ter bescherming van de maatschappij tegen bepaalde vormen van criminaliteit. Zulks komt tevens tot uiting in het feit dat de TBS opgenomen werd in het strafwetboek.

Er zal onvermijdelijk een toename volgen van uitspraken waarbij een terbeschikkingstelling wordt opgelegd, minstens gelet op de uitbreiding van de verplichte TBS. Het valt af te wachten in welke mate de hoven en rechtbanken de facultatieve TBS zullen uitspreken. Doch uiteindelijk zullen het de strafuitvoeringsrechtbanken zijn die bepalen in welke mate dit “slapend” strafverzwarend potentieel effectief wordt “gewekt”. Het is maar zeer de vraag of de strafuitvoeringsrechtbanken zich in deze materie zullen laten inspireren door de prins uit Doornroosje...

Philip Daeninck*

VERVOLGING, BERECHTING EN MAGISTRATUUR

BESTAAT ER NOG EEN FAIR TRIAL IN BELGIË ?

Sinds de arresten Salduz, Panovits en Shabelnik van het Europees Hof voor de rechten van de mens is er al heel wat discussie ontstaan omtrent de draagwijdte van deze arresten. Voor sommigen (uit de academische wereld) betekent dit dat het strafrechtlandschap drastisch door mekaar geschud wordt¹. Anderen (magistraten)

zijn dan eerder terughoudend en zien in de arresten wel een verfijning van bestaande praktijken, maar zien in de huidige Belgische situatie geen reden om de huidige procedures bij te sturen.²

De discussies die momenteel voor het Europees Hof gevoerd worden hebben in essentie betrekking op de vraag of er nog sprake kan zijn van een fair trial, zoals voorzien in art. 6 van het EVRM, wanneer een verdachte, zonder bijstand van een advocaat, zelf incriminerende verklaringen aflegt waarop de rechtbank zich dan later uitsluitend gebaseerd heeft om een veroordeling uit te spreken. En dit dan ondanks het feit dat de verdachte tijdens latere verhoren zijn bekentenissen terug heeft ingetrokken. In dit laatste geval stelt het Hof opnieuw in het arrest Shabelnik vs./Oekraïne dat *“the rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction.”* Hierbij verwijst het Hof naar het arrest Salduz. Hieruit afleiden dat van nu af aan steeds een advocaat moet aanwezig zijn vanaf het eerste verhoor lijkt me een verregaande interpretatie van de stelling van het Hof. Volgens mij kan uit de drie voorliggende arresten enkel afgeleid worden dat het Hof vooral bezorgd is over het feit dat een verdachte zelf incriminerende verklaringen zou afleggen zonder bijstand van een advocaat, zeker wanneer een rechtbank zich later uitsluitend op deze zelf

* Advocaat en praktijkassistent Instituut voor Strafrecht, K.U.Leuven.

1 VERMEULEN Gert, VAN PUYENBROECK Laurens, Mensenrechtenhof schudt strafrechtslandschap dooreen, Juristenkrant nummer 180, Kluwer, 24 december 2008; VERMEULEN Gert,

VAN PUYENBROECK Laurens, Omwenteling bij politieverhoor dichterbij dan verwacht, Juristenkrant nummer 185, Kluwer, 11 maart 2009; DE HERT Paul, DE CAIGNY Tom en WEIS Karen, Het arrest Salduz dwingt tot aanpassing verhoor, Vigiles, 2009/1, Politeia, maart 2009; JACOBS A., “Un bouleversement de la procédure pénale en vue: la présence de l’avocat dès l’arrestation judiciaire du suspect ?”, noot onder arrest Salduz /Turkije, J.L.M.B., 2009, p. 202

2 VAN CAUWENBERGHE Karel, Omwenteling in het strafrechtlandschap nog niet voor morgen, of toch ?, Juristenkrant nummer 181, Kluwer, 14 januari 2009; VAN CAUWENBERGHE Karel, Is er een advocaat in de zaal ?, Vigiles, 2009/1, Politeia, maart 2009